

YU ISSN 0027-8084
UDK 808.61/.62

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

НАШ ЈЕЗИК

XXXIII/1–2

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXXIII

Св. 1–2 (1999)

САДРЖАЈ

Грамматика и нормативистика

О реченицама типа ОТИШЛА ЈЕ КОД МАЈКЕ / ОТИШЛА ЈЕ ДО МАЈКЕ (МИЛКА ИВИЋ)	1
Сложени везник <i>йим више шйо</i> (СЊЕЖАНА КОРДИЋ)	5
Временска употреба конструкција <i>на + акузайив</i> и <i>у + акузайив</i> са именицама које значе годишња доба (СРЕТО ТАНАСИЋ)	15
О речима изведеним од имена одн. презимена познатих личности (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	24
О облицима компаратива придева <i>низак</i> (ЖИВОЛИН СТАНОЈЧИЋ)	36
<i>Посћуман</i> и <i>йосћумно</i> или <i>йосћухман</i> и <i>йосћухмно</i> (НИКОЛА РОДИЋ)	42
Скраћеничке сложенице и ортографска норма (СЛОБОДАН МАРЈАНОВИЋ)	47

Лексикологија и семантика

Неке карактеристике придева са префиксима <i>о-</i> и <i>йо-</i> у савременом српском језику (СТАНА РИСТИЋ)	57
О значењу придева <i>снисходљив</i> (НИКОЛА РАМИЋ)	68
Птица <i>богомољца</i> (БИЉАНА СИКИМИЋ)	76
<i>Ни абера нема</i> (СНЕЖАНА ПЕТРОВИЋ)	90

Етимологија и ономастика

Рефлекси групе <i>-њи</i> у српској топонимији (АЛЕКСАНДАР ЛОМА)	99
О топониму <i>Приче</i> (ЗВЕЗДАНА ПАВЛОВИЋ)	107
Редак дијалекатски глагол из југоисточне Србије: <i>сневирам се</i> и сл. (ЈАСНА ВЛАЈИЋ-ПОПОВИЋ)	112
<i>Тавориши</i> (МАРТА БЈЕЛЕТИЋ)	119

Лингвостилистика

Лингвистичка стилистика (РАДОЈЕ СИМИЋ)	127
Неки стилистичко-семантички аспекти дисторзије придева у поетским структурама (МИЛОСАВ Ж. ЧАРКИЋ)	138
Из језика „Сеоба“ Милоша Црњанског (2) (ЖИВОЛИН СТАНОЈЧИЋ)	149

Прилози

О језику обазриво и одговорно (БРАНИСЛАВ БРБОРИЋ)	155
Нове и незабележене речи (1) (ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ)	173

МИЛОСАВ Ж. ЧАРКИЋ
(Институт за српски језик САНУ, Београд)

НЕКИ СТИЛИСТИЧКО-СЕМАНТИЧКИ АСПЕКТИ ДИСТОРЗИЈЕ ПРИДЕВА У ПОЕТСКИМ СТРУКТУРАМА

У овом раду аутор се бави дисторзијом придева у поетским структурама као једном од фаза у процесу осамостаљивања ове врсте речи. Он констатује да се придев формално одваја од именице уз коју стоји, али се суштински још више везује за њу јер осамостаљени придев преузима део њеног значења које се актуелизује у поетском контексту. Овако смисаоно и интонацијски издвојен придев развија компоненте додатне информације и прима на себе нагласак до-бијајући при томе *стилистичку* и *семантичку изражајност*.

0.0.1. Већ се одавно у научној јавности расправљало о синтаксичким питањима која су се тичала реда речи у српском језику. При томе се најчешће тежило откривању прикривених законитости које су се односиле на основна лингвистичка питања, питања историјског развоја овог проблема и питања која су третирали стање у књижевном језику. Иако је литература о овоме прилично исцрпна, она је тек успела да покрене нека лингвистичка и синтаксичка питања¹, док је стилистичка (па и семантичка) проблематика потпуно остала по страни². Теоријска поставка реда речи у српском језику обично је разликовала два начина кодирања³, који међусобно образују систем. Први подразумева основни распоред (правилни, редовни), а други модификацију

¹ Међу првима о појму реда речи у српском језику пише А. Вебер (Вебер 1959, 149-153), С. Новаковић (Новаковић 1868, 12-13), П. П. Ђорђевић (Ђорђевић 1898, 167-231), Т. Маретић (Маретић 1899, 419-438), Е. Бернескер (Бернескер 1900). Касније многи се синтаксичари (па и не синтаксичари) занимају за ову проблематику. Навешћемо само неке (Белић 1958, 327-330; Јонке 1964, 273-282; Катичић 1969, 78-84; Павловић 1975, 219-249; Ивић 1976, 29-46; Силић 1984, 7-65).

² Ретки су примери у којима се бар делимично разматра ова проблематика стилистичког аспекта. Такви су радови Богдана Поповића (Поповић 1960, 19-79) и Стјепана Ившића (Ившић 1952, 10-18).

³ О два начина распореда речи у језику писао је далек 1888. Делбрик (Делбрик 1888, 15 и 16). Он разликује традиционални и околионални ред речи. Под традиционалним редом речи подразумева редован ред речи, а под околионалним такав ред речи који најистакнутију реч у реченици, без обзира на њену синтаксичку функцију, ставља на прво место. Делбрик сматра да се овакав распоред речи (традиционални и околионални) усталио још у индоевропском прајезику.

првога, инверзију (промењени, обрнути); први је стилски неутралан, а други стилски обележен.

0.0.2. Предмет нашег разматрања у раду јесте једна од таквих појава која се у досадашњој теорији означавала термином *дисторзија*⁴. Под овим појмом подразумевала се нека врста изобличења, искривљења, деформације (Симеон 1969). У раду дисторзију разматрамо у вези са инверзијом придева која није примерена синтаксичкој структури српског језика. Сама инверзија у поетским структурама у тесној је вези са разним поступцима одвајања придева од именица⁵, који су иначе у непосредној вези са њима одређујући неке од њихових особина.

0.0.3. Дисторзија придева, посматрана у ужем смислу, представља један од поступака осамостаљивања⁶ ове врсте речи. Придев се формално одваја од именице уз коју стоји, мада по позицији у контексту осим њене функције, преузима и онај део њеног садржаја који се актуелизује у одређеној ситуацији. Позиционо и интонацијски издвојен придев садржи додатне информације и због тога постаје носилац логичког наглашавања добијајући *стилистичку изражајност*. Заједничке карактеристике свих овако истакнутих придева, за разлику од неистакнутих, јесу у томе што они добијају *нови семантички садржај* и што они наглашавају управо детаљ који означавају. По појмовној самосталности и независности ови придеви се изједначавају са *придевском именицом*⁷.

0.0.4. У поетским стиховним структурама у којима се поштује строга метричка организација често на синтаксичком плану долази до преструктурирања првостепеног моделативног језичког система како би се што коректније реализовала прихваћена ритмичка интенција. Настала преструктурирања нису проузрокована једино поштовањем примењене ритмичке организације језичког градива, него су она условљена и другим разлозима међу којима су најчешћи семантички и стилистички. Преструктурирање неутралног синтаксичког обрасца, испољеног у устаљеном реду речи примереног првостепеном моделатив-

⁴ Термин *дисторзија придева* употребљава и хрватски фонетичар и стилистичар Бранко Вулетић. Он овај појам дефинише овако: „Distorzija pridjeva jedan je od postupaka osamostaljivanja pridjeva, a veoma je sličan eliptičnoj rečenici: pridjev se formalno odvađa od imenice (zareptom/pauzom), ali se stvarno još jače vezuje uz imenicu jer je sadrži, opetuje u svom izuzetno bogatom govornom ostvarenju osamostaljenog elementa“ (Вулетић 1988, 63).

⁵ Односом између придева и именице бавио се познати српски критичар и теоретичар књижевног стила Б. Поповић. Он у свом огледу *О положају придева у зрупи са именицом* указује на основне чиниоце који су утицали да придев заузме један или други положај у односу на именицу, али само у оквиру субјекатске или предикатске функције (Поповић 1960, 19–79).

⁶ Поступак одвајања придева није ништа друго него замена функције: придев се ставља у функцију именице. Разматрајући ову појаву, А. Белић износи став: „Када се придев *стари* употреби као самостална реч, онда она значи именицу 'старац'... Ту имамо замену функције једне категорије функцијом друге категорије“ (Белић 1941, 484). У новијим лексичко-граматичким приступима наведене појаве разматрају се као посебан тип деривације означен термином синтаксичка деривација.

⁷ Термин *придевска именица* преузет је од Александра Белића (Белић 1941, 488).

ном систему (систему непоетског језика), понекад поједине речи из једне граматичке врсте преводи у другу врсту речи са нешто измењеним граматичко-семантичким карактеристикама.

1.0.0. Пратећи ову појаву на материјалу поезије српских модерниста⁸, запазили смо да се придеви у највећем броју случајева одвајају од именица *зайетом*, *ојкорачењем* (на граници двају суседних стихова) и *умешањем* већег или мањег дела текста између именице и придева. У раду ћемо разматрати сва три начина одвајања придева од именица.

1.1.0. Када је у питању одвајање придева од именица *зайетом*, ту постоје два случаја.

1.1.1. У контексту једног стиха придевима у инверзији накнадно се одређује неодређена именица⁹. Примери су бројни:

- (1) (...)
 Пролазе у БОЛУ, *уморном* и *живом*,
 Са лицем на коме нестаје лепота,
 (ПС: П, 116).
- (2) (...)
 Али ВИ, *дивни*, без руке и ноге,
 Бићете наши јунаци незнани
 (ПВ: П, 156).
- (3) (...)
 Па како то ипак боли неизлечно
 Кад сврши СНЕВАЊЕ, и *йразно*, и *шашио*...
 (ДЈ: П I, 159).

У примеру (1) именица БОЛ одређена је придевима *уморан* и *жив* који, постављањем у инверзију и одвајањем од именице запетом, добијају ранг осамостаљених делова а тиме и право појмовно значење, значење именице. Наведени контекст парафразиран у развијену прозну форму, по смислу би изгледао овако: Пролазе у болу, *који одаје умор и живоси*... Међутим, због строге метричко-ритмичке структуре стихова, песник прибегава елиптичној конструкцији, где се поједини делови исказа изостављају да би се добио што концизнији и прецизнији поетски израз. У примеру (2) заменица ВИ одређена је инверзивним придевом *дивни* који у наведеном контексту има значење апстрактне именице „дивота“, која функционише у смисаоној структури наведеног текста: Али ви, *који се одликујете дивотом*, без руке и

⁸ Ради се о поезији Јована Дучића, Милана Ракића, Владислава Петковића Диса, Симе Пандуровића, Алексе Шантића, који су у највећој мери стварали у духу естетичких начела француских парнасозаца и симболиста. И сви су они, у мањој или већој мери, истицали у први план склад везане форме, миран и формално углађен начин изражавања.

⁹ Када говори о *ајозијивима*, М. Стевановић, између осталог, каже: „Њихова [апозитива] одлика [је] што се као одредбе накнадно додају већ одређеним појмовима“ (Стевановић 1974, 57). Како наша анализа показује, ова констатација М. Стевановића није тачна, јер апозитиви накнадно одређују и неодређене именице (појмове).

ноге, | Бићете наши јунаци незнани. У примеру (3) глаголска именица СНЕВАЊЕ одређена је инверзивним придевима *йразан* и *йаший*. Ова два придева у смисаоној структури наведеног текста имају значење апстрактних именица „празнина“ и „таштина“: Па како то ипак боли неизлечно | Кад сврши сневање, *које је исйуњено йразнином и йашиином*. Да су у било којем од ових примера песници и формално реализовали смисао својих исказа, дошло би до озбиљног нарушавања метричко-ритмичке организације¹⁰ стиховних контекста написаних у облику симетричног дванаестерца (6||6). Тако би се из веома строгог сегментовања језичког градива прешло у доста слободан вид изражавања, што за песнички контекст није дозвољено.

1.1.2. У контексту једног стиха придевима у инверзији накнадно се одређује већ одређена именица. Примери су бројни:

- (1) (...) *Све црно ДРУШТВО, ужасно и дивље,*
До ње, до гроба, — страх ледени проби
(ПС: П, 56).
- (2) *Ја знам један ДОЛАП. Црни, гломазан, йруо,*
Стоји као спомен из прастарих дана
(...) (РМ: П, 99).
- (3) *Спава ми се. Још да легне тело*
У йај СУМОР, мрйав, што се вије
(...) (ПВ: П, 91).

У примеру (1) већ одређена именица ДРУШТВО придевом *црно*, накнадно се одређује и придевима *ужасно* и *дивље*. Међутим, ови придеви у овако конституисаном контексту не значе само једну особину одређиваног појма већ означавају његову појмовну вредност изражену, у наведеном примеру, у смислу које имају именице „ужас“ и „дивљина“, које функционишу у смисаоној структури парафразираниог исказа: *Све црно друштво, које исйуњава ужас и дивљина...* У примеру (2) већ одређену именицу ДОЛАП бројем *један* (значи да је у питању само један такав долап, а не да их има више, што указује на његову посебност), накнадно одређују три узастопна придева *црни*, *гломазан*, *йруо*, који као осамостаљени елементи имају значење засебних појмова „црnilо“, „гломазност“, „трулост“. То показује смисаона структура исказа: *Ја знам један долап, Који се одликује црnilом, гломазношћу, йрулошћу...* У примеру (3) већ одређена именица СУМОР показном заменицом *йај* (што значи никоји други) накнадно је одређена придевом *мрйав*, који као придодати издвојени елемент добија појмовно значење именице „мртвило“. То показује смисаона структура исказа: *Спава ми се. Још да легне тело | У тај сумор, који је исйуњен мрйавилом...*

¹⁰ На сличну појаву указује М. Стевановић: „Заједничке именице уз властита географска имена (типа *река* Сава, *село* Степанчиново и сл.) у српскохрватском језику се најчешће употребљавају у стиховима... да се речју с потребним бројем слогова попуни стих или из другог метричко-ритамског разлога“ (Стевановић 1958, 31–32).

2.1.0. Када је у питању одвајање придева од именица *ојкорачењем*, разликују се три случаја.

2.1.1. На граници двају суседних стихова долази до опкорачења на месту између именице и инверзивног придева. У оваквим примерима инверзивни придев најчешће одређује неодређену именицу¹¹. Примери нису бројни:

- (1) (...)
 Господо. Јесу протекла ПРОЛЕЋА
Немирна, лейа; али нека живи
 (...) (ПС: П, 112).
- (2) (...)
 Сви држећи дивљаку са бодљом, у СУКНУ
Сивом, око ватре они седе мокри
 (ША: П, 149).

У примеру (1) именица ПРОЛЕЋА накнадно је одређена придевима *немиран* и *лей* који због своје удаљености од именице добијају смисао именица „немир“ и „лепота“. То се може видети из развијеног контекста: Господо. Јесу протекла пролећа | *која су испуњена немиром, лейојом...* У примеру (2) именицу СУКНО одређује придев *сив* који због удаљености од ње пре означава појам „сивило“, који је у њој садржан. То показује и контекст када се по смислу развије на одређени начин: Сви држећи дивљаку са бодљом, у сукну | *које се испиче сивилом...*

2.1.2. На граници двају суседних стихова јавља се опкорачење на месту између именице и инверзивног придева и пауза истакнута запетом. У оваквим случајевима инверзивни придев одређује већ одређену именицу. Примери су бројни:

- (1) Сишли смо с ума у *сјајан* ДАН,
Провидан, дубок, — нама драга знан,
 (...) (ПС: П, 50).
- (2) О чудна ноћ, о, *чудан* САТ,
Тајансџвен, црн и *глух*,
 (...) (РМ: П, 103).
- (3) (...)
 Често ко да чујем глас *далеког* ХОРА,
Тајансџвеног, сџрашног, у дугој тишини
 (ДЈ: П I, 76).

У примеру (1) већ одређену именицу ДАН придевом *сјајан* накнадно одређују инверзивни придеви *јровидан* и *дубок*, који се налази

¹¹ Истина, понекад се деси да придев одређује већ одређену именицу, као што је то случај у стиховима Симе Пандуровића:

(...)
 Ја њу не двојим сад од *других* ЖЕНА
лейих, и *јадних* са њином лепотом

(СП: П, 85).

у другом стиху. Они, пошто су одвојени и запетом од ове именице, стичу потпуну независност од ње и добијају значења једнака реалним именицама „провидност“ и „дубина“, што потврђује и развијени контекст: Сишли смо с ума у сјајан дан | *који се одликује провидношћу и дубином...* У примеру (2) именицу САТ одређену придевом *чудан*, накнадно одређују три инверзивна придева *шајансџвен*, *црн* и *глух*. Наглазећи се у позицији иза именице, раздвојени од ње клаузулом и зарезом, ови придеви добијају посебну самосталност означавајући појмове „тајанственост“, „црнило“ и „глухост“. То на одређен начин показује и преформулисан контекст наведених стихова: О чудна ноћ, о, чудан сат | *који је исцуњен шајансџвеношћу, црнилом и глухошћу*. У примеру (3) именицу ХОР одређену придевом *далек*, накнадно одређују придеви *шајансџвен* и *сџрашан*, који својом издвојеношћу од именице представљају самосталне појмове „тајанственост“, „страх“, који се приписује именици *хор*. То се може видети из развијеног контекста двају наведених стихова: Често као да чујем глас далеког хора | *који одаје шајансџвеносћ, који љобећује сџрах*, у дугој тишини.

2.1.3. На граници двеју суседних строфа долази до опкорачења на месту између именице и инверзивног придева, који одређује већ одређену именицу. Примери су веома ретки:

Мој непријатељу са два ока жарка,
С ножима у отров замоченим, где си?
Ти пред чијим духом падне свака варка,
И о штит чији се разбију сви БЕСИ!

Лейи, силни, грозни! жељан сам те и ја,
Да банеш под маском друга или госта;
Да такав, полубог, половину змија,
Вребаш ме кроз лишће и чекаш крај моста
(ДЈ: П I, 181).

Именицу БЕС одређену заменицом *сви* смештену на сами крај претходне строфе накнадно одређују три узастопна придева постављена на иницијалну позицију наредне строфе. Оваква удаљеност придева од именице коју одређују даје им велику самосталност која се граничи са самосталношћу именица. Зато они не значе особине него означавају појмове „лепота“, „сила“, „грозота“. То показује парафразирани контекст: Ти пред чијим духом падне свака варка, | И о штит чији се разбију сви беси || *који су исцуњени лейошом, силином, грозношћом!*...

3.1.0. Када је у питању одвајање придева од именица поступком уметања делова текста разликује се пет случајева.

3.1.1. Одвајање придева од именица одвија се у контексту једног стиха. Примери су бројни:

- (1) О, како жудно СТРАСТ нас гони *жарка*
Свршетку, крају. Па и бол ће проћи;
(...) (ПС: П, 55).

- (2) ОНА ће доћи, *свијетла* и *чиста*
 Ко суза мајке, као љубав Христа,
 (...) (ША: П, 81).
- (3) Ево ми собе! О дувару јоште
 ИКОНА виси, *прашљива* и *сама*,
 (...) (ША: П, 70).

У примеру (1) именицу СТРАСТ одређује инверзивни придев *жарки* кога од ње раздваја синтаксичка конструкција „*нас гони*“, што овом придеву даје неку врсту самосталности, а самим тим и ранг појмовног значења именице „жар“. Тако парафразирани контекст изгледа овако: О, како жудно *страст љуна жара* нас гони | Свршетку, крају... У примеру (2) заменицу ОНА одређују два инверзивна придева *свијетла* и *чиста*. Уметањем дела текста „*ће доћи*“, ови придеви су у извесној мери осамостаљени а тиме и значењски појмовно обележени као именице „светлост“ и „чистота“. Отуда би наведени текст могао изгледати овако: Она ће доћи, *љуна свейлосћи* и *чистиоје* | Ко суза мајке, као љубав Христа. У примеру (3) именицу ИКОНА одређују инверзивни придеви *прашљив* и *сам*. Уметањем глагола „*виси*“ инверзивни придеви се удаљавају од именице коју одређују. Овим се они семантички осамостаљују и добијају функције смисаоно самосталних именица „прашина“ и „самоћа“. То нам показује и парафразирани контекст: Ево ми собе! О дувару јоште | *икона виси, љрекривена љрашином и самоћом*.

3.1.2. Одвајање придева од именице одвија се и у два суседна стиха. Примери су бројни:

- (1) (...) *Сва ЉУБАВ моја*, у великом дану,
Мртва, — то јутро живота и среће,
 (...) (ПС: П, 56).
- (2) (...) *Задах* нек на те *своју СЕНКУ* плази
Високу, крујну, као злоба пуну
 (ПВ: П, 41).

У примеру (1) придевом *сав* одређену именицу ЉУБАВ на-кнадно одређује инверзивни придев *мртва*, који се налази чак у другом стиху. Он је одвојен од именице делом текста „*моја, у великом дану*“. Због тога губи се непосредни контакт између именице и придева. Тако придев у оваквој ситуацији добија самосталност и појмовно значење именице „мртвило“. То се може видети у парафразираном контексту: *Сва љубав моја, у великом дану, | обузета је мртвилом...* У примеру (2) одређену именицу СЕНКУ заменицом *свој*, накнадно одређују два инверзивна придева *висок* и *крујан*, које одваја глагол „*јлази*“. Због удаљености од именице и паузе још више се потенцира њихова самосталност и независност. Ови придеви добијају значења именице „висина“ и „крупноћа“. То се види из преобликованог тек-

ста: Задах нек на те своју сенку плази | која се *исћиче* висином, круи-ноћом...

3.1.3. Одвајање придева од неодређене именице одвија се на дистанци у контексту једне строфе. Примери су ретки:

Када нам СИНОВИ дођу са бојишта,
Запојени славом, к'о мирисом цвеће,
Уморни и *леји*, и жељни огњишта —
Многи што одоше на ратна војишта,
Вратити се нама, вратити се неће
(ПВ: П, 159).

У наведеном примеру неодређену именицу СИНОВИ из првог стиха накнадно одређују инверзивни придеви *уморан* и *леји*, који се налазе у трећем стиху. Због превелике удаљености од именице коју одређују ови придеви, на смисаоном плану, добијају ранг именица „умор“ и „лепота“. Тако би реконструисани контекст наведене строфе имао овакав изглед: Када нам синови дођу са бојишта, | Запојени славом, к'о мирисом цвеће, | *ојхрвани умором* и *исћуњени лејошом*, и жељни огњишта...¹²

3.1.4. Одвајање придева од одређене именице јавља се на дистанци у контексту једне строфе. Примери су ретки:

Јер *моја* је ДУША силом дивна седа
Што међ четир зида век проводи зао,
Некорисна, *суха*, *бесплодна*, и *бледа*,
Нит' је кога знала, нит' њу когод знао
(РМ: П, 91).

У наведеној строфи одређену именицу ДУША заменицом *моја*, накнадно одређују чак четири инверзивна придева *некорисна*, *суха*, *бесплодна*, *бела*, који чине састав целог трећег стиха. Именица ДУША, као што се види, налази се у првом, а инверзивни придеви у трећем стиху. Растојање међу њима попуњава прилично велики део

¹² Одвајање придева од именица које се одвија у контексту једне строфе понекад укључује комбинацију два случаја. Наиме комбинују се случајеви А и Б, што показују и наведени стихови.

Да ми је ЉУБАВ осетити *благу*
О којој не зна, а говори свет,
Наивну, *белу*, у животу Злом!
(...) (СП: П, 194).

У наведеном примеру неодређену именицу ЉУБАВ одређују три инверзивна придева *благ*, *наиван*, *бео*. Међутим, као што се види, позиција ових придева није истоветна. Придев *благ* део је контекста првог стиха у којем се налази и именица коју он одређује. Остала два придева *наиван* и *бео* смештена су тек у трећи стих, па су се они нашли на нешто већем одстојању од одређиване именице што их чини још више самосталним. У сваком случају сва три придева означавају појмове *благосић*, *наивносћ*, *белина*, који се приписују датој именици, што се може видети из преформулисаног контекста: (Да ми је љубав осетити *која је исћуњена благошћу* | О којој не зна, а говори свет, | *Која је исћуњена наивношћу*, *белином*, у животу злом).

текста: „*силом дивна седа | Што међ четир зида век њроводи зао*“. Оволико растојање између именице и придева који је одређује условљава да осамостаљени придеви означавају самосталне појмове „некорисност“, „сухота“, „бесплодност“, „бледоћа“. То нам може показати парафразирани контекст строфе: Јер моја је душа силом дивна седа | Што међ четир зида век проводи зао | *од које нема користи, и која се одликује сухоћом, бесплодношћу и бледоћом*, | Нит’ је кога знала, нит’ њу когод знао.

3.1.5. Одвајање придева од именица одвија се у контексту двеју суседних строфа. Примери су веома ретки:

Завеса ноћи алејама сивим
Једино зимске руже још цепте
Страшћу, и ја што у сну своме живим
Опет, и ЗВЕЗДЕ што нада мноm трепте

Бледе и сејне. О, мој боже, ту је
Опет тај занос раздражљив, што пије
Моћ нерава ми слабих, као гује,
К’о женска тела, кад ме с њима крије
(ПС: П, 84).

У наведеном примеру неодређену именицу ЗВЕЗДЕ из задњег стиха претходне строфе одређују инверзивни придеви *бледе* и *сејне* из првог стиха наредне строфе. Контекстуална удаљеност мерена одреском текста „*што нада мноm њрејше*“, уз то и пауза која дели две суседне строфе, условљавају то да инверзивни придеви добијају извесну самосталност и значење именица „бледоћа“ и „сета“. Овим и наведени контекст може да добије нешто друкчију структуру: Завеса ноћи алејама сивим | Једино зимске руже још цепте | Страшћу, и ја што у сну своме живим | Опет, и ЗВЕЗДЕ што нада мноm трепте || *дају бледоћу и сеју...*

4.0.1. Из извршене анализе можемо извести следеће закључке. Инверзивним придевима накнадно се одређују одређене или неодређене именице. Инверзивни придеви се од именица одвајају запетом, клаузулном паузом, коју понекад појачава и употреба запете и уметањем једног дела текста. Ови поступци се реализују на следеће начине: у контексту једног стиха, и контексту двају суседних стихова; на дистанци: у контексту једне строфе, и у контексту двеју суседних строфа. Овакав начин конструисања поетског контекста условило је да се придеви, иако несамосталне речи нађу у позицији самосталних врста речи — именица и исказују појмовна значења актуелизована у поетском контексту.

4.0.2. Анализирани примери показују одређен начин и прву етапу у промени једне врсте речи у другу, промене придева у именице. Придеви задржавају сва своја граматичка својства, али због промене синтаксичке функције долази до промене у њиховој семантичкој структури — од означавања особине ка означавању појма. Међутим

разматране промене нису достигле ниво лексикализације па придеви у наведеним позицијама задржавају статус ове врсте речи. Њихова позиција у датом контексту чини их другачијим од придева у регуларној позицији. Зато смо у раду за разматрану појаву употребљавали термин *дисторзија*, чиме истичемо значај промене, „деформације“ у придевској функцији и значењу. Ова промена је само једна фаза процеса, који у завршној фази доводи до лексикализације разматраних појава које се са лексичко-граматичког становишта одређују термином синтаксичка деривација. Особина коју означава издвојени придев, а која је инхерентна именици која се одређује, добија појмовни смисао са значењским компонентама које се актуелизују у одређеном поетском контексту, чиме се стиче и изражена стилистичка функција.

СКРАЋЕНИЦЕ И ИЗВОРИ

Дучић 1971	ЈД, П = Дучић Јован, 1971, <i>Песме</i> , Нови Сад — Београд.
Пандуровић 1969	ПС, П = Пандуровић Симо, 1969, <i>Песме</i> , Нови Сад — Београд.
Петковић 1970	ПВ, П = Петковић ВладиславДис, 1970, <i>Песме</i> , Нови Сад — Београд.
Ракић 1970	РМ, П = Ракић Милан, <i>Песме</i> , 1970, Нови Сад — Београд.
Шантић 1971	ША, П = Шатњић Алекса, <i>Песме</i> , 1971, Нови Сад — Београд.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Белић 1941	Белић А., 1941, <i>О језичкој природи и језичком развоју</i> , Београд.
Бернекар 1900	Berneker E., 1900, <i>Die Wortfolge in den slavischen Sprachen</i> , Berlin.
Вебер 1859	Veber A., 1859, <i>Skladnja ilirskoga jezika</i> , Beč.
Вулетич 1988	Vuletić B., 1988, <i>Jezični znak, govorni znak, pjesnički znak</i> , Osijek.
Делбрик 1888	Delbrück V., 1888, <i>Syntaktische Forschungen, Altindische Syntax</i> , Halle.
Ђорђевић 1898	Ђорђевић П. П., 1898, <i>О реду речи у српском језику</i> , „Глас СКА“, LIII, Београд.
Ивић 1976	Ивић М., 1976, <i>Проблем перспективизације у синтакси</i> , „Јужнословенски филолог“, кв. XXII, Београд.
Ившић 1952	Ivšić S., 1952, <i>Nešto o jeziku u našoj versifikaciji</i> , „Jezik“, knj. I, br. 1, Zagreb.
Јонке 1964	Jonke Lj., 1964, <i>Književni jezik u teoriji i praksi</i> , Zagreb.
Катићич 1969	Katičić R., 1969, <i>Jezikoslovni ogledi</i> , Zagreb.
Маретић 1899	Maretić T., 1899, <i>Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika</i> , Zagreb.
Новаковић 1862	Новаковић С., 1862, <i>Српска синтакса у изводу</i> , II, Београд.
Павловић 1972	Павловић М., 1972, <i>Проблеми синтаксе и језички динамизам</i> , Београд.

- Поповић 1960 Поповић Б., 1960, *Два огледа из теорије сти́ла*, Нови Сад.
- Силић 1984 Silić J., 1984, *Od rečenice do teksta*, Zagreb.
- Симеон 1969 Simeon R., 1969, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I*, Zagreb.
- Стевановић 1958 Стевановић М., 1958, *Карактер одредаба самостјалних речи и разлика међу њима*, „Јужнословенски филолог“, кв. XXIII, св. 1-4, Београд.
- Стевановић 1974 Стевановић М., 1974, *Савремени српскохрватски језик II*, Београд.

Р е з ю м е

Милосав Ж. Чаркић

НЕКАТОРЫЕ СТИЛИСТИЧКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ
ДИСТОРСИИ ИМЕН ТРИЛАГАТЕЛЬНЫХ
В ПОЭТИЧЕСКИХ СТРУКТУРАХ

Предметом исследования в настоящей статье является дисторсия имен прилагательных, представляющая собой один из этапов в процессе обособления этой части речи. Автор пришел к выводу, что прилагательное лишь поверхностно удаляется от существительного, рядом с которым употребляется. На самом деле оно еще больше приближается к существительному, ибо обособленное прилагательное приобретает часть актуализирующегося в поэтическом контексте значения существительного. Таким образом прилагательное, выделяющееся по смыслу и интонации, развивает компоненты добавочной информации и еще больше обособляется, получая при том стилистическую и семантическую выразительность. В такой позиции обособленное прилагательное становится в понятийном плане самостоятельным и независимым, и тем самым отождествляется по значению с *дедъективным существительным*. Изучая настоящее явление на материале произведений современных сербских поэтов, автор пришел к выводу, что прилагательные в большинстве случаев обособляют от существительных посредством *запятых, переноса* (на границе двух соседних строк), и *вставки* части текста между существительным и прилагательным. Такими приемами прилагательные особенно актуализируются (стилистический аспект) и приобретают более высокое место на шкале значений (семантический аспект).